

százéve (1738-39) dühöngő fekete halál (pestis), mely a lakosság egyharmadát elpusztította.

Szerző figyelme szövegében mindenre kiterjed. Eredeti képekkel és dokumentumokkal felidéri az egykori vérbíróság működését, ahol spanyol csizmával, hüvelyk szorítóval vallatják a vádlottakat, hogy a „törredelmes beismerés“ után tüzes harapófogókkal megkínózzák, majd kerékbe törjék őket. Adat, adat után, kép kép után mutatja be a várfalak lebontását, az új város építését s ezzel egyidejűleg a mai Temesváriassu kibontakozását. A széles átfogású történelmi munka a XVIII. század végéig kíséri az eseményeket. (Ifj. Kubán Endre)

MISCH OREND: SIEBENBÜRGER SACHSEN (E. A. Seeman, Leipzig, 1937)

A csinosan kiállított könyv tulajdonképpen második, változatlan kiadása az első alkalommal csupán Erdély számára megjelent szövegnek. Változást a kötetben csak az egyszerű, de jellegzetes arcokat, tájakat, szász interiőröket ábrázoló fotók jelentenek s az előszó, ami szerint szerző könyve eredeti szövegét hosszú külföldi tartózkodása után írta, amikor meggyőződött arról, hogy a szakadék a parasztság és a műveltek között Erdélyben is áthidalhatatlanná nőtt s a nép- és egyházvezetés elvesztette belső kapcsolatát a parasztsággal. Ezért tartja szükségesnek bemutatni a szász parasztság belső értékét, közösségi képzettségét, egész élete teljességét. Vállalta ezt a munkát már akkor, amikor „még nem volt tudatos előtte a közeledő megújulás“... Hogy a különben pontosan és simán fogalmazó szerző valójában mit ért „a közeledő megújulás“ alatt, a szászok megújulását-e avagy a nagynémetekét, az nem derül ki. Kétségtelenül: szerző mai Németországpartii, legfeljebb nem hangos ebben a törzsi tartozása szerint érthető magatartásában. Hisz, aki csak kevésbé ismeri a szászokat, a szász történelem-életalakulás, általában a Németországtól távol szakadt németiség külső-belső világát, meglepődne más magatartáson. Ezekben a népdarabokban — mint tudjuk — a vezetés, a belső tájékozódás és tájékoztatás nemcsak, hogy azoknak a rétegeknek a kezében van, melyeknek szinte klimatikus a vonzódásuk a mai Németország ideológiájához, hanem pl. a szászoknak a kolonizáció tényéből és szelleméből fakadt életkiépülése egyenesen ebbe az irányba mutat. Az a társadalomrendezési ideál, amit a mai hivatalos német társadalom-szervezők és ideológusok vallanak, itt hogy úgy mondjuk, hagyományosan adott. Adott a nemzetiségi, nemzetiségi tudat köré épült társadalmasodás, mégha fajilag a legkevésbé is egységesek. Ebből folyik hagyományos és közismert szervezethezük, ami lényegében az önvédelem formája. A szászok történelmük folyamán mindig a védekezésre készültek s mert a védekezésre készülés egyenlő a harcra való felkészüléssel, ezért szembevető a rokonsága ennek a társadalomtipusnak azzal az ujnémet társadalomformával, amely a mai németországi társadalomszervezők mindenekelőtti eszménye. Szerző különben sehohsem mulasztja el kiemelni a szászok mindenkorai kapcsolatának szorosságát Németországgal. A nagy német nap mindig minden vonatkozásban átsugárzott a szászokon. A szász paraszt mindig az elsőnek tartotta magát Erdély népei között, mindig elzárkózott, az idegent legfeljebb a faluja végén engedte letelepedni, a zsidót pl. sohasem: a szászok mindig csak a maga világát élte. Az a gyökeres autarkia, amire minden számbajöhető irányban a mai Németország törekszik itt keresztül-kasul és végletesen adott. Különben a kép, amit a szászokról, akár erdélyi, akár távolabb élő ismer, lényegében M. O. könyve nyomán egy hajszállal sem módosul. A könyv rezüméje: hogy

a szász nép, a parasztság józan, meggondolt, elővigyázatos s még valóságában is inkább racionalisztikus, mint rajongó, mondhatni indifferens, bár a külszint őrzi, mindez — ismételjük — nem új. Így ismerjük — kívülről és messziről — a szászokat. Ismerjük szervezetségüket is. Értjük is ezt a szervezetséget. Viszont szerző vonzóan és érdekesen írja le népét, szokásait. Érdekesen, — de elvontan és általánosan, a régi folklóre hagyományai szerint, mely mindig állóképszerűen rajzolt és szerette a beállítást és a retust. Ezért hat legtöbb fejezete színnyomat-szerűen, különösen most, amikor megszoktuk már a modern szociográfiai ceruzarajzot. Az ilyen érzékenyen vezetett írón talán többet árult volna el a szászokból. Mindenestre kiexponálta volna a nyolcszáz éve polgárokból és parasztokból álló kolonizációs társadalom életfunkcióit s igen érdekes, sajátosan szász kérdésekre adott volna feleletet. Megírta volna pl., hogy miért nem képződött köztük nemesség, illetve, hogy akik nemessékké lettek közülük, hogyan veszítették el nemzetiségüket s asszimilálódtak az erdélyi magyar fő- és középnemességhez; vagy hogy hogy maradhatott mindig a nép vezetése végső soron az értelmiség kezében. Érdekelte volna pl. a szász falu esetében a birtokmegosztás; általában a szász életközösség mozgása. Ez a szemléletmód azonban idegen a lélektani látást kizárólagosan lényegesnek tekintő szerzőtől.

(*Bolyai Zoltán*)

JOHN KNITTEL: EL HAKIM. (Hungária kiadása. Budapest 1937.)

Műfajilag életrajzregény s így legszerencsésebb a szerző mondanivalói számára. Nem lehet vádiratnak tekinteni, bár az angol gyarmatpolitikátika szennyesét teregeti, mert a szelíd mérséklet, mellyel ezt teszi, finoman tompít, anélkül, hogy megértéssé laposodnék. A brit koloniális élet nagy vámszedőiről és apró tetveiről ad híu képet, akik a bennszülöttek nagyságaival együtt önfeledten lubickolnak a bürokrácia és korrupció moslékjában a jól szervezett kitűnő rendőrség védelme alatt.

A hős, aki majd saját bőrén tapasztalja mindennek átkait, alacsony sorban, a televágóhid környékén, kialvó állati életek közelében érzi meg a lét igazi lényegét s első anatómiai leckéit is leölt állatok oszlásnak induló belső szervein szerzi meg. Ennek hatása alatt később férfivá éretten sem törekszik egyébre, mint hogy egész ember és egész orvos legyen. A hajót azonban, melyen Kairóba megy, hogy fiatal álmai beteljesülése kép az egyetemre beiratkozzék, a feltörő pestis miatt feltartóztatják. Önfeláldozó, áldozatos munka következik számára egy fanatizmusáért később életével fizető egyiptomi orvos oldalán, a szerencsétlen és tudatlan haldoklók körül. Gyógyszerek és majdnem minden külső segítség nélkül. Az emberi szenvedés tengere, a tébolyult tánc a meszesgödörök körül, határozott körvonalakkal rajzolják meg számára az utat, melyen haladnia kell. Kihalt falvak, oszlásnak induló tetemek között a szörnyű betegség testi élményével jut el végül Kairóba, ahol mint orvostanhallgató apró, veszendő uccagyerekek számára iskolát szervez, hogy hadat üzentessen velük az uccákat borító dögletes szennynek s hogy egyiptomi öntudatra nevelje őket. A börtön és belső harcok hosszú ideje következik ezután, ami feloldhatatlannak látszik Aziza, az alacsony sorból származó egyiptomi lány iránti szerelem üdítő fluidumában.

Nagy választék nem áll rendelkezésre, állami szolgálatba lép. Az egyiptomi kórházak állapotának leírása, ahogy az ápolók korbáccsal verik a betegeket, ahogy a legelemibb egészségügyi rendszabályokat is mellőzik ezek a düledező vályogviskók s ahogy végtelen sorban egyre tódulnak a kezelésre szoruló szerencsétlen páriák, legmegdöbbentőbb lapjai ennek a